

BESZÉDSZERŰSÉG ÉS TÖREDÉKESSÉG

Gobby Fehér Gyula: *A tűz közepéből*. Újvidéki Dekameron III. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2001

Az Újvidéki Dekameron eddigi három kötete (*Tekergők*, *A sötét árnyéka*, *A tűz közepéből*) közül a második szövegeiben jut legerőteljesebben kifejezésre maga az előhívó elem: a világból való kivonulás és a történetmondás attitűdjét, eljárásait érvényesítő dekameroni szituáció. A *Tekergők* történeteit olvasva még nincs rálátásunk az alkotói folyamat egészére, és nem ismerjük sem annak a léttérnek, sem annak a léthelyzetnek összes aspektusát, amelyek keretként, létrehozó erőként szolgáltak létrejöttüknél. A másik két kötet nélkül a mesélés öröme, a harsányság és a kópéság mozzanatai határozzák meg e szövegvilágok mibenlétét és olvasásuk mikéntjét is. Bölöm, Róka, Balos, Lekvár, Tragacs, Piroska, Jucika, Rózsika, Újvidék peremvidékének, a magyarul Telepnek „tekergői”; a rendezett életűek világából kiszorult furcsa alakjai, akik lelétnének ugyan a becsület útjáról, az „igazak ösvényé”-ről, de igazi romlottság nem jellemző rájuk. Leginkább Mándy Iván józsefvárosi novelláit, vagy Tar Sándor Görbe utcai hőseit juttatják eszünkbe. Bölcs rezignáltság hatja át mondataikat, nagy konfliktus, nagy drámai erő és lázadó sértettség nélkül. „... mind szeretnének véleményét mondani, elmesélni az életüket, a szerelmikről és munkájukról mesélni, bebizonyítani igazukat, fontosságukat hangoztatni, egységüket tanúsítani, hogy nyomuk és létük fönmaradjon most és mindörökké” – mondja róluk az író a *Tekergők* utolsó, önreflexív indíttatású szövegében (*Az Úr éneke idegen földön*). A második kötetben minderre már a „sötét árnyéka” vetül. Feltűnnek ugyan Gobby állandó mesélői és szereplői, hiánytalanul jelen vannak, ám a korábbinál lényegesen nagyobb szenvedéllyel és beleéléssel előadott történeteiket már nem a kópéöntudat, hanem a végzettség, a kikerülhetetlen fátum jele határozza meg. Az író és mesélői egyaránt a megváltást keresik a történeteikben. Az el- és kibeszélés révén igyekeznek választ találni életük miértjeire, vagy a történetmondás helyzetében, a beszélő szerepében keresik időleges menedéküket a mind ellenségesebbé váló világ eseményeivel, jelenségeivel szemben. Erről a valóságról beszél az író is második kötetének *Töltsétek meg az embereknek zsákjait* című, hitvallás jellegű szövegében: „Senki sem sejtette, kibem mi lakik. (. . .) Megváltozott az emberek arca. (. . .) Az ember kénytelen volt elővenni ismerőseit saját emlékeiből, hogy ne maradjon teljesen egyedül.” Az Újvidéki Dekameron harmadik darabjának (*A tűz közepéből*) novellái a kép teljes elsötétüléséről tanúskodnak.

1993 a balkáni katasztrófa kiteljesedésének éve, s ez a dátum szerepel a Dekameron második és harmadik kötetének végén. A szövegvilág-teremtés lényegére való reflektálás szándékának és a datálás igényének jelentkezése

nem véletlen jelenség Gobby Fehér műveiben: a változás, a váltás igényét jelzik. Egyrészt ez a pont az, amelytől kezdődően az író a teremtett világ képével takarja el az egyre félelmetesebbé alakuló jelen történéseit: „Az ember szeretne parancsolni magának, az ember szeretné irányítani az életét, az ember szeretné megfogalmazni a szöveget, de az valós valósággá valósodik, és túllép ezen a mai kocsmán, de hová. (. . .) és egyszerre vonzani kezdett a mese, és akkor is beleütköztem a hőseimbe, mikor magamba akartam vonulni, de vonulni, ha illón” (*Töltésék meg az embereknek zsákjait*). Másrészt ezen a ponton, az ötvenedik novellát követően jelzi az író, miszerint már „más történetek járnak a fejében”. Ez a másság elsősorban szereplőinek világához való viszonyában, hőseinek öntudatában mutatkozik meg. Bölömék az ötvenedik novellát követően kilépnek Gobby teremtett világából, hiszen ettől kezdve változik a világról szóló beszéd módja. Ők ugyanis meghatározott helyszíneken (pl. a Fállábú kocsmája, a Köves etc.) a hasonszőrűek társaságából alakult „értő” közönség előtt valóságos „beszédek” mondanak: hatásos retorikai fogásokat (késleltetés, ismétlés etc.) alkalmazva adják elő élettörténetüket, amely ugyan mindig arról szól, hogy hiába igyekeztek jó útra térni, végérvényesen kiszorultak a „jólvasaltak” társadalmából, ugyanakkor ki is nevetik ezt a számukra követhetetlen szabályokat érvényesítő világrendet. S bár elbuknak, alakjuk megfelel az irodalmi hős klasszikus értelemben vett sémájának. Ha alászállott formában is, de történeteikben fellelhetők a heroikus magatartás nyomai. Lakatos Gergő, Jakubec Péter, Törjék István és a Dekameron újabb huszonöt darabjának (*A tűz közepéből*) többi szereplője már nincs birtokában annak a látásmódnak, mely a világról szóló összefüggő beszéd alapját képezi: a világalkotó attitűd helyett a világ határozza meg sorsuk mibenlétét; élettörténetük megalkotása helyett, a történesek alakítják őket. Ők is valamennyien a Telepről indulnak, ám egészen más életpályát járnak be, mint a Fállábú kocsmájában gyülekezők. Nemezszer feltörekszenek és tagjai lesznek annak a társadalmi rétegnek, amelyet Bölömék társasága megvet. Nekik azonban már nincs hallgatóságuk, végérvényesen magukra maradtak e számítás, korrupció és embertelenség meghatározta világban. Hallgatóság hiányában beszédük töredékessé válik. Bölömék egyszerre vannak kívül és belül is a történeten, ami a különleges látás képességével gazdagítja őket. Jakubec Péterék legtöbbször csak szerencsétlen marionettfigurái olyan történeseknek, amelyekhez nincs közük, vagy amelyekre nem lehet hatásuk. Míg Bölömék a „nagybeszédűek” sorába tartoznak, Jakubec Péterék képtelenek igazi kapcsolatteremtésre, valós kommunikációra (pl. *Nyelvének bilincse*). A tekergők története abban a kis világban, amely léttérüket képezi, legendává nemesül. Gobby új hősei kilépnek ebből a kis léptékű világból, ugyanakkor már nem ők, hanem róluk mesélnek, s ezekben a mesékben – bár történelemalkotó

tényezőként mutatkoznak, fontos tisztségeket töltenek be, viharos szerelmi történetek szereplői – groteszkké, parodisztikussá válik alakjuk. Jakubec Péter torz mintája egy kisebbségi léthelyzetbe kényszerült közösség megalkuvó magatartásának, az alkalmazkodás politikájának. A *Kezek bő ideje* című elbeszélés szereplői mintha csak egy ócska szappanopera hősei lennének, *A tűz közepéből* című novella szereplői pedig kétszeresen is (egy eljátszott színpadi mű és egy mesterkéltszerű szerelmi háromszög szereplőiként) teremtik meg önparódiájukat. Azonban nemcsak az író, a mesélők és a szereplők élik meg a leértékelődésnek e folyamatát, de egészen elvont fogalmak is visszajáról mutatkoznak meg. Bölömék világában még vannak örök érvényű igazságok és megbecsült léttartalmak, emitt már nincs tartós érték. A *Haragod rám nehezedett* című elbeszélés ennek az értékvesztésnek a körtörténete. Záradékként a vajdasági magyar irodalom görbe tükrét tartja elénk a mesélő.

Az Újvidéki Dekameron korábbi félszáz darabjában is felbukkantak, olykor szervező elemként funkcionáltak idegen kontextusból beemelt szövegegyüttesek. A harmadik kötet szövegeiben ez az eljárás dominánssá válik: mindenekelőtt a szereplők zilált lelkivilágát, identitásvesztésük mértékét tükrözik. A töltelékzsövegek többször a szereplők és mesélők akaratától független démoni hatások jelenlétét nyomatékosítják. Pl. Törjék István számlaügyi előadó bárhova tekint, lelki szemei előtt folytonosan a MEGHALSZ NEGYVENÉVES KORODBAN felirat jelenik meg (*Ki állhat meg*), a Kanadába készülő által magolt angol frázisok az idegenségérzet és az egyedüllét szimptomáit erősítik fel (*Táborba szállnak együttesen*). Feltehetően a létrejöttükben működő külső hatások révén, Gobby Fehér újabb novelláinak hangvétele egyre inkább profetikussá válik.

A tűz közepéből huszonöt novelláját ezúttal is egy dátummal ellátott (1993. április 11.), reflexív tartalmú szöveg követi, ami kifejti és kifejezi azokat az eljárásokat, tartalmakat és hangulatokat, amelyekből a kötetegész építkezik. Ennek megfelelően az *Ezek azok, akik hozzátok mennének* című záró szöveg a töredezettség, azaz világról alkotott kép egységének felbomlását, a folyamatos beszéd hiányát jelzi. Az író „egyre homályosabb szemüvegen” keresztül szemléli a valóságot, mely „valószínűleg megtörténhetett volna, mint ahogy minden lehetőség olyan, hogy néha ugyancsak az emberek képzeletében születik meg, de néha igazabb mint a valóság maga” (*Töltésétek meg az embereknek szákjait*).

BENCE Erika